



תשובות קצרות



מכון שלזינגר לחקר הרפואה על פי התורה
ליד המרכז הרפואי שערי צדק

1. טיפולי פוריות לחולי נפש / הרב ד"ר מרדכי הלפרין

שאלה | עמותת 'מרכז פנים' מלווה ותומכת בזוגות שמתמודדים עם אתגר פוריות זה שבע שנים, הן בקשיים הנובעים מהטיפולים השונים הן בקשיים הקשורים בהתמודדות עם כישלונות קשים, הן קשיים זמניים הן של זוגות הנאלצים להיפרד מן החלום. לאחרונה נתקלנו בשאלה מוסרית והלכתית קשה: פנה אלינו זוג שרוצה לעבור טיפולי פוריות. ברם, ידוע לנו ממקור חיצוני שאחד מבני הזוג הוא בעל רקע פסיכיאטרי בעייתי. לעת עתה הוא במצב יציב, כשהוא נוטל תרופות פסיכיאטריות ומאוזן לאורך זמן, אך קיים ספק לגבי הכשירות ההורית וטובת הילד. לזוג אין ילדים, ויש להם רצון גדול להורות. השאלה: האם לתמוך בזוג ולעודד הבאת ילד לעולם? האם זה משנה אם הרקע שמשאיר ספק לגבי היכולת להורות הוא אצל הגבר או אצל האישה? האם היכרות עם מערכת התמיכה המשפחתית הקיימת בעבורם יכול/אמור להילקח בחשבון בעת קבלת ההחלטה?

תשובה | מדובר בשאלה קשה שאין לה הרבה תקדימים הלכתיים. שאלה דומה, שהפנה פרופ' שמעון גליק לגרש"ז אויערבאך לפני ארבעים ושתיים שנים, עוסקת בעקרונות השייכים גם לשאלתך:

השאלה של פרופ' גליק הייתה כדלהלן:¹

...איך לנהוג באשה צעירה עקרה (או שבעלה עקר, לא ברור מי) שהיא להערכתך מפגרת מבחינה שכלית, וספק באיזה מידה היא תוכל לחנך ולגדל ילד. כל עיסוקיה מנוהלים, כנראה, ע"י אמה שהיא מביאה אותה לרופא ומדברת בשבילה. יכול להיות שבהשקעת מאמצים חזקים יהיה אפשר להצליח שהיא תוליד ילד. האם זה מוצדק מצידו לתת לאשה הזאת האפשרות לגדל בנים אם לדעתנו היא לא מסוגלת לכך? או שמא אין זה מתפקיד הרופא [לשקול שיקולים מסוג זה] ועלינו לעשות כל המאמצים הנדרשים, וה' ירחם?
והתשובה של הג"ר שלמה זלמן אויערבאך הייתה כדלהלן:²

1. שמעון גליק, 'שיכון כאבים שמקצר חיים'; 'טיפולי פוריות לפסולי דין'; 'קדימויות בחולים מסוכנים' - השלמה לשו"ת, ספר אסיא יא (2008), עמ' 3-4; אסיא סא-סב (1998), עמ' 56-57.
2. שמעון גליק, 'שיכון כאבים שמקצר חיים'; 'טיפולי פוריות לפסולי דין'; 'קדימויות בחולים מסוכנים' -

...נראה שאם הבעל פקח הרי חייב הוא בפו"ר, אך אם גם הוא מפגר, חושבני מסברא שאם אחד מבני הזוג מצטער מזה והוא דורש ומבקש רפואה, צריכים שפיר לעזור להם בדרך הרגילה. אבל לא לעשות תחבולות ואמצעים כעין הזרעה מהבעל וכו'. ואם רק הסבתא וכדומה מבקשת את זה, יותר טוב להמנע. כל זה כתבתי מסברא בלי שום יסוד מהש"ס.

בברכת חג כשר ושמח וכל טוב סלה לו ולכל ביתו
שלמה זלמן אויערבאך

לגבי שאלת ההיכרות, השאלה בעיקרה היא שאלה מקצועית, שעניינה משמעות התמיכה המשפחתית בגידול הילד, בהתחשב בנתונים של הזוג.

2. קידוש ולחם משנה לחולת סוכרת / הרב ד"ר מרדכי הלפרין

שאלה | בשנה האחרונה חליתי בסוכרת ברמה גבוהה, תליות שני סוגי אינסולין. רמת הסוכר הממוצעת 600. הגוף נהיה עמיד לאינסולין, ואני נאלצת להזריק ממנו יותר ויותר. סכנות ה'היפו' לא פסחו עליי, ובהיותי גרה לבד, אין מי שיעזור לי במצבים כאלו. לכן הפסקתי לאחרונה לצרוך פחמימות, כולל סוכר, כדי לייתר את הצורך באינסולין, וממילא אין 'היפו'. תזונתי מבוססת על ירקות דלי פחמימות, עוף וביצים. שאלתי היא: מה עושים בשבת? אני גרה לבד ואין מי שיקדש על היין ויברך על החלות. האם אני פטורה? אציין שעד לאחרונה שתיתי ואכלתי את השיעור ההכרחי המינימלי לפי ההלכה, ונאלצתי להישאר ערה עד אמצע הלילה לוודא שלא אגיע ל'היפו'.

תשובה | א. את פטורה לחלוטין מקידוש על יין ומברכה על הפת גם בשבת. ב. ראוי להתפלל ערבית של שבת ולכוון לצאת ידי חובה בקידוש שנאמר בתפילה.³ ג. אם אינך יכולה להתפלל ערבית, אזי בלילה בזמן הקידוש את יכולה לקחת כוס משקה המותר לך (עדיף לא מים) ולומר את פסוקי 'ויכולו השמים' במלואם בלי ברכת 'מקדש השבת', ואז לברך את הברכה הראויה למשקה שבכוס. אם המשקה המותר לך יכול להיות מוגדר כ'חמר מדינה', אזי ניתן לקדש עליו כרגיל.⁴ ד. כמו כן, אם בבית הכנסת שבשכונתך נהוג לקדש על היין בסוף התפילה, כדאי שתשמעי את הקידוש בבית הכנסת, מבלי לטעום דברים שאסורים לך.⁵ ה. חשוב מאוד שתעמדי בקשר קבוע עם רופא מומחה לסוכרת (אנדוקרינולוג) כדי לוודא שאת מקבלת את הטיפול היעיל והטוב ביותר.

שו"ת, ספר אסיא יא (2008), עמ' 4-8; אסיא נט-ס (1997), עמ' 46-51.

3. אור לציון, ח"ב פ"כ סעי' כג; שש"כ (מהדורה חדשה) פ"מ סעי' נז.
4. ראה במשנ"ב, סי' ערב ס"ק כז, שכתב שלכתחילה לא יקדש בליל שבת רק על משקה יין או פת. בנשמת אברהם, סי' ערב, ח"א (מהדורה שנייה עמ' ריד) כתב בהע' בשם הגר"י נויבירט שכוונת המשנ"ב היא לכתחילה במצב רגיל, אולם במקרה שכזה ינקוט כדעה הראשונה בשו"ע, ויקדש על חמר מדינה. אם אין לו גם חמר מדינה - אינו יכול לקדש, אך בכל מקרה אין מניעה מלומר את פסוקי 'ויכולו'.
5. שו"ת ציץ אליעזר, חי"ב סי' כד.



3. תרומת ביצית לאשת כהן / הרב ד"ר מרדכי הלפרין

שאלה | מה עמדת הפוסקים ביחס לתרומת ביצית לאשת כהן? האם הילד יהיה חלל, לשיטת הסוברים שהוא מיוחס למקור הביצית? אם כן – האם זה מותר? אם לא – האם לא מדובר בסתירה, שהילד מוגדר כגוי ויעבור גיור, אבל יהיה כהן?

תשובה | א. בכל מקרה הילד לא יהיה חלל, כי אמו לא נתחללה בביאת איסור או בביאת כהן חלל.⁶

ב. לגבי קביעת אימהות, המחלוקת בין הפוסקים היא אם הביצית קובעת. דעה אחת היא שהאם ההלכתית היא תורמת הביצית, ואז הילד גוי אם התורמת גויה.⁷ דעה אחרת היא שהילדת היא האם ההלכתית, ואז היילוד יהודי גם אם התורמת אינה יהודייה.⁸

ג. אם הילד יהודי וגם נותן הזרע יהודי, אזי כל עוד לא נתחללה האם, רק זהות האב קובעת אם הילד כהן או ישראל.⁹

(רק אם מדובר בתרומת זרע מגוי לבת כהן יש ויכוח בין הפוסקים אם הילד היהודי הזה שאמו בת כהן יהיה גם כהן. שיטת הגרש"ז אויערבאך¹⁰ היא שכיוון שאין לו אב הלכתי, הוא מתייחס על שבט אמו. ויש חולקים וסוברים שאינו כהן אלא הוא ישראל כשר [הסוגייה במסכת בכורות]).

ד. לגבי קביעת האימהות: להלכה, דעת הגרש"ז א,¹¹ הגר"ע יוסף¹² והגר"ש אלישיב¹³ שהדבר לא יצא מכלל ספק, ולכן לגבי קביעת האימהות יש להחמיר כשתי השיטות (אף שיש דעות חולקות לשני הצדדים).



4. החזרת מוצר שהתגלה בו פגם / משפטי ארץ

שאלה | קניתי בגד יוקרתי במחיר גבוה יחסית (1290 שקלים). הבגד מלא בנצנצים קטנים, והם נושרים מהבגד ונדבקים אליי וגם לאנשים סביבי, וכן משאירים סימונים על הרצפה. פניתי לחנות, ושם השיבו לי שכך הוא הבגד ולא ניתן להחליף אותו. לטענתם

6. הגרש"ז אויערבאך, נעם א' (תשי"ח) עמ' קסא; אג"מ, אבה"ע ח"ב, סי' יא.
7. הגרש"מ עמאר, אסיא פז-פח, סיון תש"ע, עמ' 101.
8. שבט הלוי, חי"א סי' רלו אות ד; עי' עוד אסיא צט-ק (מרחשוון תשע"ו), עמ' 107-108.
9. ראה שו"ת פוע"ה, ח"ב עמ' 390 הע' 34 בשם הגר"מ אליהו; וכן בשם הרב משה דוד טנדלר, שם, הע' 38.
10. נועם, כרך א, עמ' קסב.
11. נשמת אברהם, אבן העזר סי' ה עמ' קנו.
12. אסיא קא-קב, עמ' 85-86.
13. ישורון כא (תשס"ט), עמ' תקמג-תקמה.

הייתי אמורה להבין שהנצנים ינשרו מהבגד, מכיוון שרצפת החנות מלאה בהם, והוסיפו שככל שהבגד יתבלה, התופעה עשויה לחלוף. להלן שאלותיי:

א. האם החנות מחויבת בהחזר משום מקח טעות?

ב. האם מותר לי לפרסם את הסיפור, כדי להתריע אחרים מפני אכזבה צפויה?

תשובה | **א) פגם במוצר** – ה'שלחן ערוך'¹⁴ פוסק שמום בחפץ יכול לגרום לביטול מקח. ברם, ישנם מומים שלא מבטלים מקח. הקריטריון הקובע איזה מום מבטל את המקח ואיזה לא הוא מנהג המקום.¹⁵ גם אם מדובר במום שמבטל את המקח, אם לבשת את השמלה פעם נוספת לאחר שנודע לך שיש בה מום, אי אפשר להחזיר אותה עוד לחנות.¹⁶

לכן השאלה אם ניתן להחזיר את הבגד או לא תלויה במנהג המקום.

ב) חובת הבדיקה של הלקוח – המוכרת טענה שהיית יכולה לבדוק ולברר אם הנצנים נופלים (בזה שהרצפה הייתה מלאה בהם). בשאלה זו נחלקו הפוסקים: דעת ה'מגיד משנה'¹⁷ והסמ"ע¹⁸ שהקונה צריך לבדוק, ואם לא בדק אינו יכול לטעון למקח טעות. לעומת זאת דעת 'ערוך השולחן'¹⁹ ועוד פוסקים שאפילו אם הקונה היה יכול לבדוק, עדיין עומדת לו הטענה של ביטול המקח. במקרה של מחלוקת הפוסקים כגון זו לא מוציאים ממון, ולכן אם טענת המוכרת היא נכונה, כלומר שהדבר היה ניכר לכול וכל אחת הייתה יכולה להבחין בכך – אין אפשרות לחייב אותה להחזיר את התשלום.²⁰ נוסף על כך, בשמלות עם נצנים מצוי מאוד שהם נושרים (אלא אם מדובר על נשירה מוגזמת), ובמקרה שהפגם מצוי, כל הפוסקים מודים שהלקוח צריך לברר, ואם לא בירר, אין לו טענת מקח טעות.²¹

ג) פרסום הפגם שבמוצר – אם הכוונה היא לפרסם שחנות פלונית מוכרת שמלה שהנצנים נושרים ממנה, ומי שזה מפריע לה תימנע מלקנות, מותר לפרסם במקום המיועד רק למי שמתעניין בשמלות, ותוך הקפדה לא להגזים בתיאור המציאות.²² ברם, אם הכוונה היא לפרסם ברבים שנעשה לך עוול וכדומה – אסור לפרסם.

5. טלפון נייד שניזוק / משפטי ארץ

שאלה | בכיתה מסוימת הטעינה תלמידה טלפון והניחה אותו על המטען בסמיכות

14. שו"ע, חו"מ סי' רלב סעי' ג.

15. שו"ע חו"מ סי' רכב סעי' ו.

16. שו"ע, חו"מ סי' רלב סעי' ג, וראו בפתחי תשובה, לשו"ע שם על פרטי הדין.

17. מגיד משנה, לרמב"ם הל' מכירה פט"ו ה"ג.

18. סמ"ע, חו"מ סי' רלב ס"ק י.

19. ערוך השולחן, חו"מ סי' רלה סעי' ה.

20. ראו תחומין, כרך כב עמ' 257.

21. רמ"א, חו"מ סי' רלב סעי' יב; וראו תחומין, שם עמ' 258-259.

22. ראו חפץ חיים, הל' לשון הרע כלל י.

לשולחנות הכיתה האחוריים. לאחר מכן עלתה תלמידה אחרת על כיסא כדי לתלות קישוטים על קיר, ותוך כדי כך הפילה את הטלפון ושברה אותו. האם זו שהפילה את הטלפון חייבת לשלם על הנזק?

תשובה | מזיק חייב לשלם אפילו אם היה אנוס.²³ אף על פי כן, אם התקיימו כמה תנאים – הוא יהיה פטור:

תנאי ראשון: **הנזק** עשה דבר לא מקובל, כגון אם הנחת המכשיר הנייד כך נחשבת לדבר משונה. אבל אם הניחו במקום שמקובל להניח כך – המזיק חייב.²⁴ תנאי שני: **המזיק** לא היה אמור לשים לב ולהיזהר.

הגמרא אומרת שאין דרכם של אנשים להתבונן בדרכים.²⁵ טעם זה קיים אם המזיק באמת פעל בצורה נורמלית, ואין לצפות ממנו להתבונן סביבו. בדרך כלל מי שמטפס על כיסא אמור לבדוק שאין דברים העלולים להינזק כתוצאה מהטיפוס, אלא אם מדובר בהתנהגות רגילה בכיתה (כמו לשבת על כיסא ולהשתמש בשולחן).

לכן, אם הפלאפון הונח במקום ובאופן שלא מקובל להניחו, ומצד שני המזיקה נהגה באופן הרגיל ולא הייתה אמורה לראות את הפלאפון, כגון שזו המציאות בכיתה שלכן – שכולן מטפסות, אז המזיקה פטורה. אבל אם אחד התנאים חסר – היא חייבת.

6. השבת אבדה במוסדות חינוך / משפטי ארץ

שאלה | לתלמיד א' אבד כדורגל. לאחר חודש וחצי מצא תלמיד ב' את הכדור על הגג והוריד אותו. כשראה תלמיד א' את הכדור, דרש אותו בחזרה, אולם חברו טוען שהכדור שלו כי הוא מצא אותו ושבעל הכדור התייאש. למי שייך הכדור?

(תשובה | **א**) **תלמיד א' מודה שהתייאש** – אם תלמיד א' מודה שהתייאש, והוא בגיל בר מצווה, לכאורה בית הספר זכה בכדור, על ידי 'קניין חצר'. נחלקו הפוסקים אם במקרה שחפץ שנכנס לחצר לפני ייאוש, ואח"כ היה ייאוש, מחויב בעל החצר בהשבת אבדה כמו במקרה שהרים את האבדה בידו,²⁶ או שמא אין הבעלים חייבים בהשבת אבדה, כי אינם מעוניינים שחצרום תקנה להם לפני ייאוש.²⁷ לפי הדעה הראשונה בית הספר חייב בהשבת אבדה, וכיוון שברור שהכדור שייך לתלמיד א', ישיב לו, ולפי ההבנה השנייה הכדור שייך לבית הספר. כיוון שהש"ך²⁸ פסק כמו הדעה הראשונה וכתב שאין חולק על כך, נראה שכך יש לנהוג.

23. בבא קמא פ"ב מ"ו.

24. בבא קמא כז ע"ב; שו"ע חו"מ סי' תיב סעי' ב.

25. בבא קמא שם; שו"ע, שם תיב סעי' א.

26. ראב"ד, הל' אבדה פט"ז ה"ד; רשב"א, ב"מ כה ע"ב; וכן פסק ש"ך, סי' רסח ס"ק ב.

27. מהרש"ל, חכמת שלמה ב"מ כז ע"א לדעת תוס' שם ד"ה דשתיך.

28. ש"ך, חו"מ סי' רסח ס"ק ב.

אם בית הספר לא רוצה לזכות באבדות בכלל,²⁹ הכדור שייך לתלמיד ב', כיוון שתלמיד ב' מצא אותו לאחר ייאוש, ואז אין חובת השבת אבדה.³⁰ וזו לשון ה'שלחן ערוך':³¹

מצא דבר שנתייאשו הבעלים ממנו, כגון שאמרו: ווי לחסרון כיס, אפילו יש בו סימן הוא של מוצאו. וכן המוצא דבר שמוכיח בו שיש זמן רב שנאבד מבעלי ונתייאשו הבעלים, הוא של מוצאו, אפילו יש סימן בגופו או במקומו. כלומר גם אם שמענו במפורש שהבעלים התייאשו, וגם אם עבר זמן רב המראה שהבעלים התייאשו, החפץ שייך למוצא, אך לפנים משורת הדין ראוי שתלמיד ב' יחזיר את הכדור לתלמיד א'.³²

ב) תלמיד א' טוען שלא התייאש

אם תלמיד א' טוען שלא התייאש, והוכיח את טענתו, כגון שהמשיך לשאול אנשים על הכדור ולחפש אותו, הכדור שייך לתלמיד א', אבל אם לא הוכיח את טענתו, יש לנהוג כמו סעיף א. זאת משום שהזמן הרב שעבר יש בו משום עדות ('אנן סהדי') שהתייאש, ואם הוא טוען אחרת, עליו להוכיח את טענתו.

ג) המאבד והמוצא אינם בני מצוות – אם התלמידים אינם בני מצווה, יש פוסקים שכתבו שאין ייאוש לקטן,³³ ואביו של המוצא מחויב להחזיר את האבדה.³⁴ וכך רגילים לפסוק.³⁵ בשולי הדברים נזכיר שבבית ספר יסודי יש חובת השבת אבדה אף לאחר ייאוש, כיוון שהילדים צעירים מגיל בר מצווה, אלא אם כן ההורים ידעו על האבדה והתייאשו בעצמם.

7. כתיבת ביקורת על מסעדה / משפטי ארץ

שאלה | הייתי במסעדה לאחרונה והשירות בה היה לא אדיב, האוכל לא היה טעים והמחירים היו גבוהים בלי שום הצדקה. יש כמה אתרים באינטרנט שאפשר לדרג בהם עסקים ולכתוב עליהם ביקורת. האם מותר לכתוב ביקורת על החוויה שלי ביודעין שזה יכול לפגוע בהכנסות של המקום? מצד אחד לא היה שם משהו שאינו חוקי, כמו אונאה, גזל או עלבון, אך מצד אחר מי שרוצה לצאת לאכול בכל זאת מחפש חוויה נעימה, ובטוח שלא יקבל אותה במקום הזה.

תשובה | ה'חפץ חיים'³⁶ דן בהיתר לספר על מי שגזל והזיק לחברו וכדומה. הוא קבע שבעה כללים:

29. עיין נתיבות המשפט, סי' רסב ס"ק א שאמירה כזאת מועילה.
30. בבא מציעא כא ע"א.
31. שו"ע, חו"מ סי' רסב סעי' ה.
32. שו"ע, חו"מ סי' רנט סעי' ה.
33. נתיבות המשפט, סי' רס ס"ק יא.
34. ראו ספר משפט האבדה, סי' רנט מאזני צדק, ס"ק א אות ד.
35. ראו השבת אבדה כהלכה, פרק ה סעיף ז הערה כה.
36. חפץ חיים, הלכות לשון הרע כלל י.



- (1) המספר צריך לראות את הדבר בעצמו.
 - (2) המספר צריך להיות בטוח עד כמה שניתן שהתחושה שלו נכונה אובייקטיבית ולא נובעת מהסתכלות סובייקטיבית.
 - (3) המספר צריך לפנות לבעל המסעדה, לשתף אותו בחוויה הגרועה שהייתה לו ולשמוע איך הוא מגיב. אולי יש לכך הסבר פשוט?
 - (4) אין להגזים בסיפור החוויה הגרועה.
 - (5) המפרסם צריך להיות נקי מאינטרסים זרים ולכוון לתועלת.
 - (6) זו הדרך היחידה למנוע את הנזק המשוער מאנשים אחרים.
 - (7) אין לגרום לנזק גדול יותר מדי. לצורך העניין, אפילו שהייתה חוויה לא נעימה, היא לא מצדיקה את סגירת המסעדה.
- לפי הכללים האלו, אסור לפרסם את התרשמותך את חוויותך בפייסבוק הפרטי שלך, כיוון שלא רק המתעניינים במסעדות נחשפים אליו, ולהם ולכלל הנחשפים אין כל תועלת. באתר שמפרסם ללא רשות בעלי העסקים השוואה ביניהם יהיה ניתן לפרסם, אם מקפידים על הכללים המנויים לעיל. באתר שבעל העסק עצמו מפרסם וניתן לתת ביקורת, הרי הוא יודע את ההשלכות, וממילא ברור שמחל על לשון הרע, ונראה כי מחילה מראש במקרה כזה מועילה.

8. דייר בדירת שותפים שהזיק לנכס / משפטי ארץ

שאלה | אחד הדיירים בדירת שותפים פירק אהיל ישן שהיה בדירה. הוא שלח התראה בווטסאפ על כוונתו לזרוק את האהיל למוחרת היום אם איש מהשותפים לא ימחה. לאחר שלא קיבל תשובה, וראה שכולם קראו את ההודעה, הוא שלח מסרון ביום המוחרת בשעה 7:00 על כוונתו לזרוק את האהיל בשעה 8:00. אחד הדיירים ענה לו בשעה 8:30 כי האחריות לרכוש שזרק היא עליו בלבד. אם בעל הבית ידרוש כי ישלמו על האהיל, האם התשלום יוטל על כל הדיירים?

תשובה | השותף שהזיק לאהיל חייב בתשלום, אך ישנן סיבות שיכולות לחייב גם את שאר השותפים כלפי המשכיר:

(א) הסכם השכירות – אם נכתב חוזה בין הדיירים ובין בעל הבית, ובחוזה מוגדרת אחריות הדיירים לשמירה על הבית ותכולתו – חוזה זה מחייב, והאחריות מוטלת על כל הדיירים.

(ב) חיוב מדין שומרים – אם לא נכתב חוזה, מכיוון שהשוכר בית מחברו נחשב שומר גם על תכולתו, הרי שכל השוכרים נושאים באחריות השמירה על החפצים בבית, וממילא אם לא מנעו את השחתת הרכוש, הם חייבים לשלם כדיני שומר.³⁷ במקרה שלנו מדובר

37. דיני שמירה ישנו חילוק בין שמירה על קרקעות ושמירה על מטלטלים: השומר על קרקע וניזוקה - פטור מתשלום, ואילו על מטלטלים - חייב. ונחלקו הפוסקים אם השומר על קרקע פטור גם מפשיעה, כמבואר בשו"ע, חו"מ סי' שא סעיף א. כמו כן ישנה מחלוקת הפוסקים בנוגע לתלוש שחיברו, האם דינו כקרקע כמבואר בשו"ע, חו"מ סי' צה סעיף א.

בפשיעה, כיוון שידעו על הנזק, ולכן יהיה עליהם לשלם יחד, אם בעל הדירה יתבע אותם.

ג) חיוב מדין שליחות – כיוון שאחד השוכרים הודיע לחבריו שבכוונתו לזרוק את האהיל, יש מקום לומר שבשתיקתם הם כמסכימים לכך בפירוש וכאילו מינו אותו להיות שליח, כיוון שמדובר על שותפות. בדרך כלל 'אין שליח לדבר עבירה', אך בשותפים יש שאומרים שיש 'שליחות לדבר עבירה' כשהמעשה נעשה לטובת השותפות.³⁸ ברם, רוב הראשונים חלקו על כך, ולכן אי אפשר לחייבם מכוח שליחות זו, כי 'המוציא מחברו עליו הראיה'. לסיכום, המשכיר יוכל לתבוע מכל השוכרים את התשלום, אם המקרה שלכם עומד בתנאים לעיל. אם אכן יעשה כך, המזיק יחזיר את התשלום לחבריו.



9. מציאת מטבעות ליד קופת צדקה / הרב אריאל בר-אלי

שאלה | מצאתי מטבעות מפוזרים לצד קופות צדקה. מה עליי לעשות?

תשובה | ההנחה הראשונית היא שהכסף נפל או הוצא לפריטה מאחת הקופות, והאפשרות שהכסף שייך לאדם פרטי שהניח שם את המטבעות ושכחם אינה סבירה.³⁹ כאשר ניכר מאיזו קופה המטבעות נפלו, כגון שאחת נוטה על צידה או שהיא קרובה ממש למטבעות, אזי יש להחזיר לקופה זו.⁴⁰ כאשר כל הקופות עומדות על תילן והמרחק בין כל אחת מהן ובין המטבעות שווה, אזי יש להעדיף את הקופה שבה יש רוב מטבעות,⁴¹ ואם כמות המטבעות שווה בכל הקופות, יש לחלק באופן שווה את הכסף.⁴²

38. שיטת רש"י, בב"מ ח ע"א, ונחלקו האחרונים כיצד לבאר את שיטתו - אם דווקא שותף שגזל עבור השותפות מחייב את השותפים או בכל פעולה שנעשית כדי להרוויח לשותפות, כמשמעות דברי שו"ת דברי יציב, חו"מ סי' סז.

39. נחלת דוד, בב"מ כא ע"ב; תוס' ד"ה תאנה: 'הכא הוי קרוב ומצוי, ועדיף מהרוב העולם'. ולכן מצא כלי ולפניו פירות, תולין שהפירות נפלו מבעל הכלי ולא מעובר אורח, אך גוזל הנמצא בין השוכרים (רוב וקרוב אזלינן בתר הרוב, בב"ב כג ע"ב) שמצוי שנפל גם מעוברים ושבים, אז תולים בהם.

40. במשנה בשקלים פ"ז מ"א, נאמר, כי מעות שנמצאו בין השקלים לנדבה, 'קרוב לשקלים יפלו לשקלים, לנדבה יפלו לנדבה... זה הכלל, הולכים אחר הקרוב', וביאר הרא"ש שאין מתחשבים במעות של רוב העולם, משום שאין נכנסים להר הבית עם כסף.

41. כשאין מוחזק מכריעים אחר הרוב, כ"כ תוספות, בבא בתרא כג ע"ב ד"ה חוץ. אולם בספר דרך אמונה, הל' מעשר שני פ"ו הי"ב, כתב שאין לתלות ברוב מטבעות כאשר מדובר על החלטה בחירית של אדם לפרוט או לתרום לאחת הקופות.

42. הגהות מיימוניות, הל' טוען ונטען פ"ט ה"ז, כשאין מוחזק חולקים בשווה.



10. תשלום למטפלת / הרב אריאל בר-אלי

שאלה | שילמתי למטפלת מראש תמורת עבודתה במשך חודש אחד. לצערי נפצעת בתאונה בתחילת החודש, ובעקבותיה אני נמצאת בבית ולא שולחת את הילדה למטפלת. האם אני יכולה לדרוש את כספי בחזרה?

תשובה | תאונה אינה דבר צפוי, ומבחינה הלכתית נחשב הדבר למצב של אונס, כי אינך צריכה מטפלת. ההתחייבות למטפלת אינה כוללת מקרה זה, ומשום כך את יכולה לחזור בך מהסיכום, אף שכבר אמצע שנה.⁴³ אמנם על החודש הנוכחי אשר שילמת עליו מראש אינך זכאית להחזר,⁴⁴ אבל ניתן לבקש מהמטפלת להתפשר עימך.⁴⁵

11. הפחתה פיקטיבית של מחיר דירה / הרב אריאל בר-אלי

שאלה | אני מוכר דירה, וברצוני להפחית את מס השבחה, ולכך אני כותב בחוזה סכום נמוך מהמחיר האמיתי. האם זה מותר בהלכה?

תשובה | מדברייך נראה שאתה מבין שזו פעולה האסורה על פי החוק, אלא שברצונך להתעלם מכך ולבדוק זאת רק על פי ההלכה. אלא שזו טעות, כי בנושא זה של מיסים אין הבדל בין החוק להלכה. החובה לשלם מס הינה גם חובה הלכתית ללא שום הקלות מצד 'דינא דמלכותא – דינא', וכפי שכתב בשו"ת 'יחיה דעת'.⁴⁶ לשלטון במדינת ישראל ישנו תוקף הלכתי לכל ענייני המיסים, וכל פעולה שאינה חוקית אסורה גם על פי ההלכה.⁴⁷

12. שידול להשכרת דירה / הרב אוריאל פרץ

שאלה | ראובן רוצה לעבור עם משפחתו לעיר אחרת. אחר חיפושים הפנו אותו לדירה מרווחת שדרים בה בשכירות. הוא בדק את מצבה, והתברר לו שגרה שם משפחה במשך שנתיים, והיא שוכרת את הבית במחיר הממוצע בשוק. האם מותר לו לנסות ולשכנע את המשכיר שלא יחדש עם המשפחה את חוזה השכירות אלא ישכירנה לו?

תשובה | הגמרא בקידושין⁴⁸ מספרת שרב גידל היה מחזר אחר קרקע מסוימת לזכות בה, ובינתיים רבי אבא זכה בה, והיא מדמה מעשה זה ל'עני המהפך בחררה ואחר נוטלה', ואומרת שהעושה כן נקרא רשע. הראשונים נחלקו באילו תחומים דין זה שייך. דעת

43. שו"ע, חו"מ סי' שלד סעי' א.

44. ש"ך, חו"מ סי' שלד ס"ק ב, נימק זאת: 'כיון דנתן לו שכרו נתרצה לו שיהיה שלו אפי' יארע אונס'.

45. הש"ך כתב שם שיש לשלם כפועל בטל, אלא שכאשר יש למטפלת ילדים אחרים היא עובדת בכל מקרה, ולכן אין להפחית משכרה, אלא אם כן תיאות להתפשר.

46. יחיה דעת, ח"ה סי' סד.

47. אמנם ההלכה מייחסת חשיבות לצד הרשמי ולא לכוונות ומאפשרת לעשות הערמה הלכתית כגון מכירת חמץ לגוי, אך כל זאת בתחום הפנימי של ההלכה, ואין זה מועיל כאשר הגדרות החוק אוסרות זאת.

48. קידושין נט ע"א.

רש"י היא שהאיסור קיים בין במכירה בין בהפקר, אך לדעת התוספות דין זה קיים רק בקניין, שאז יכול להשיג את אותו הדבר במקום אחר, ולא בהפקר ומציאה, שכן אם לא ייטול את החפץ האבוד, לא ימצא אחר כמותו. המהרש"ל⁴⁹ כתב אליבא דהתוספות שהגבלת הדין אינה דווקא בהפקר, אלא הכול תלוי ביכולתו למצוא במקום אחר, ובלבד שהרווח יהיה ברור.⁵⁰

להלכה הביא ה'שלחן ערוך'⁵¹ את שתי הדעות: את דעת התוספות בתור 'יש אומרים' קמא, ואת דעת רש"י כ'יש אומרים' בתרא. משמע שפסק כדעת רש"י,⁵² שאף בהפקר ישנה הרחקה של חז"ל של 'עני המהפך בחררה'. אמנם בסעיף ב' נאמר כי אסור למלמד להציע עצמו לעבוד אצל בעל הבית שיש לו כבר מלמד אחר, אא"כ בעה"ב יאמר שאינו רוצה להמשיך את ההתקשרות עם הראשון, ומכאן נראה שפסק כדברי התוספות שהם המקור להלכה זו. 'נתיבות המשפט'⁵³ הוכיח מכאן שה'שלחן ערוך' פסק כתוספות, אך ב'ערוך השלחן'⁵⁴ הבין שההיתר בסעיף ב' קיים רק משום שזהו דבר מצווה, וממילא נראה מדבריו שיש לפסוק כרש"י. מעבר לכך מובא ברמ"א שיקול נוסף, שדין זה קיים רק אם ה'מהפך בחררה' הוא עני, אך אם הוא עשיר, אז השני שייקח ממנו לא ייחשב כרשע, אא"כ זה דבר שאינו מצוי לקחת, כדוגמת קרקעות, שאז כולם יוגדרו ביחס אליהן כעניים.⁵⁵ המרדכי⁵⁶ הוסיף שכל הדין נאמר רק לאחר שיפסקו ביניהם את הדמים, וכך פסק הרמ"א לדינא. ב'פתחי חושן'⁵⁷ כתב שבשכירות יהיה צורך בכך רק בהתקשרות הראשונה, אך אם רוצים להמשיך התקשרות קיימת, מסתבר שאין צורך במעשה פסיקה חדש, משום שהאומדנא היא שפסיקת הדמים לא תהווה מכשול אם ירצו לחדש את החוזה שביניהם.

מעתה נחזור לשאלתנו. בנד"ד, מאחר שמדובר בהמשך שכירות, דנים במקרה זה כאילו כבר הייתה 'פסיקת דמים'. כמו כן מדובר בשכירות, כך שבאופן עקרוני אסור לעשות כן, בין לרש"י בין לתוספות. אמנם דרושה בחינה מדוקדקת יותר באותו המקום אם ניתן להשיג דירות דומות בגודלן, וכן מהי האוכלוסייה מסביב וכו', ולפי זה יהיה ניתן להגדיר אם המשפחה הגרה בבית נחשבת כ'ענייה' או כ'עשירה' לעניין זה. בירור המציאות בנקודות אלו הוא חשוב אליבא דתוספות כדי לקבוע אם יש להגדיר החתימה על חוזה השכירות כעין מציאה, שכן אם מתברר שקשה מאוד להשיג דירה, כי אז יש מקום להגדיר זאת כמציאה.

49. שו"ת מהרש"ל, סי' לו.

50. הוא מתייחס לשאלת המחיר, אך נראה שיהיו עוד שיקולים שיש להתחשב בהם, ועי' ברמ"א, חו"מ סי' רלז ובסמ"ע שם, ס"ק ה.

51. שו"ע, חו"מ סי' רלז סעי' א.

52. עי' יד מלאכי, כללי הפוסקים אות יז שנוקטים כיש אומרים בתרא.

53. נתיבות המשפט, סי' רלז ס"ק ב.

54. ערוך השלחן, חו"מ סי' רלז ס"ק ה.

55. הסבר זה הוא על פי הסמ"ע, שם ס"ק ו, ונתיבות המשפט, שם ס"ק ג, ודלא כלבוש, לשו"ע שם.

56. מרדכי, בבא בתרא סי' תקנא.

57. פתחי חושן, שכירות פרק ז.



לסיכום, אסור לראובן לשכנע את המשכיר, אא"כ יתברר שקשה להשיג דירה המתאימה לצרכיו באותו המקום.



13. נגיעות בענבים / הרב משה כץ

שאלה | לאחרונה שמעתי כמה פעמים ממומחים בתחום המזון שיש נגיעות באשכולות הענבים. האם יש דרך שבה ניתן בכל זאת לאכול ענבים?

תשובה | אכן יש נגיעות – בקיץ תשע"ח נבדקו במעבדה של 'כושרות' ענבים שנרכשו בשווקים השונים.

נמצא כי יש שכיחות של חרקים על הענבים והגבעולים.

על כן יש שתי אפשרויות לניקוי:

1. להפריד את הענבים מהאשכול ולשטוף תחת זרם מים.

2. לחלק את האשכול לאשכולות קטנים ולהשרותם במי סבון למשך כ-3 דקות, ואח"כ לשטוף היטב תחת זרם מים.

ישנם פוסקים הסוברים שניתן להסתפק בשטיפה טובה מאוד תחת זרם מים חזק. בכל מקרה לפני האכילה יש לבדוק שהענב שלם וסגור, ואין בו מקום רך, ממוסמס או רקוב וכן שאין בו נקודה שחורה או חומה בקוטר מילימטר (או יותר) שממנה ניכר שנמשכת מחילה לתוך הענב. במקרים לעיל ישנו חשש לחרקים בתוך הפרי, ואין לאוכלו.



כפר דרום ת"ז - שבי דרום

14. הפרשת תרומות ומעשרות בערב שבת בין השמשות / הרב שי לוי

שאלה | שכחתי להפריש תרומות ומעשרות מפירות הטבל שברשותי, וברצוני לאוכלם בשבת. האם מותר להפריש ב'בין השמשות'?

תשובה | בגמרא⁵⁸ נחלקו רבי וחכמים אם פעולות שאסור לעשותן בשבת מדרבנן – נאסרו גם בבין השמשות. לדעת רבי לא גזרו עליהן בבין השמשות, ולדעת חכמים גזרו.

58. עירובין ל ע"ב; לב ע"ב.



ביחס לפעולות שנאסרו בבין השמשות, מובא במשנה בשבת⁵⁹ שאין לעשר טבל ודאי.⁶⁰ רש"י⁶¹ פירש שהמשנה היא כדעת חכמים האומרים שכל שבות נאסר בבין השמשות, ומשמע שלדעת רבי כל שבות מותר. אמנם לדעת הרמב"ם⁶² המשנה כרבי ששבות מותר בבין השמשות, אבל אף לדעתו לא הותר כל שבות אלא רק לצורך מצווה או דוחק, וכן אם היה 'טרוד או נחפז', והאיסור במשנה נאמר כשאין צורך מיוחד.⁶³ ה'שלחן ערוך'⁶⁴ פסק כרמב"ם, ולכן במקרה של דוחק, צורך גדול או מצווה ניתן לעשר את פירות הטבל שברשותו. האחרונים נחלקו מה נחשב צורך גדול ביחס להיתר לתקן את פירותיו. יש שהסבירו⁶⁵ שההיתר לעשר את פירות הטבל נאמר רק אם אין לו מה לאכול בשבת. מנגד יש שכתבו⁶⁶ שמותר לעשר את הטבל אף כשיש לו אוכל בביתו, אלא שבתוספת הפירות יתווספו לו עונג וכבוד לשבת. עוד יש לציין שהיתר זה אמור רק כשקיבל שבת ביחידות, אבל אם כל הציבור קיבל שבת – כל שבות נאסר בבין השמשות.⁶⁷

למעשה, בשעת צורך גדול, כשלא הספיק לעשר את פירותיו, ואם יתקנם יוסיפו לו כבוד ועונג לשבת, ניתן לסמוך על המתירים ולעשר את פירותיו בבין השמשות בברכה.⁶⁸ היתר זה אמור רק במקרה שקיבל שבת ביחידות, אבל אם הציבור קיבל שבת, אסור בכל אופן.



-
59. שבת לד ע"א.
60. איסור הפרשה הינו מדרבנן כמבואר בביצה לו ע"ב; רמב"ם הל' שבת פכ"ג הי"ד; שו"ע או"ח סי' שלט סעי' ד; וראה משנ"ב, סי' רסא ס"ק ג, שכתב שאפילו מעשר פירות שחויבו מדרבנן נאסר.
61. רש"י, שבת שם, ד"ה ספק חשיכה; וכ"כ הר"ן, שבת יד ע"ב בדפי הרי"ף; כלבו סי' לו.
62. רמב"ם, הל' שבת פכ"ד ה"; וראה כס"מ בשם תשובת ר' אברהם בן הרמב"ם; רמב"ם, הל' עירובין פ"ו ה"ט; וכ"כ המאירי, שבת לא ע"ב.
63. הראב"ד צמצם את היתרו של רבי; ראה: רשב"א, עירובין לג ע"ב; ריטב"א שבת לד ע"א.
64. שו"ע, או"ח סי' רסא סעי' א; שם, סי' שמב סעי' א.
65. שו"ע הרב, או"ח סי' רסא סעי' א; אמנם בקונטרס אחרון, בהערה א, הרחיב מעט את ההיתר; כך משמע מהב"ח סי' שמב; משנ"ב, סי' רסא ס"ק ד; ערוך השולחן, או"ח סי' רסא סעי' יא; קצות השלחן, או"ח סי' עה ס"ק ב; וראה בבדי השולחן, לקצות השולחן שם, ס"ק ה; שש"כ ח"ב פרק מו סעי' כ.
66. כך משמע בב"י, או"ח סי' שמב, שכתב: 'ודאי כל לצורך השבת דבר מצווה הוא'; שם, סי' שז אות כב; שו"ת מהרש"ל, סי' מו; לבוש, סי' רסא ס"ק א; אליה רבה, לשו"ע שם; באור הלכה, סי' שמב ד"ה מותר, ונסמך על דברי הרמ"א, או"ח סי' תטו סעי' א; וסותר למה שכתב במשנ"ב בהערה 65; כך משמע מערוך השלחן, סי' תטו; ילקוט יוסף, סי' רסא סעי' ה.
67. אליה רבה, סי' רסא ס"ק ה; ערוך השולחן, או"ח סי' רסא סעי' טז.
68. באור הלכה, סי' רסא ס"ק א ד"ה עירובי; שו"ת יחוה דעת, ח"ו סי' לא.